

**ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ**

(Тойм мэдээлэл)

О.Билгүүтэй, Б.Буянзаяа

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮНГИЙН ТОЙМ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

1. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛЫН ТАЛААР
2. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ
3. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 3.3 ДАХЬ ЗААЛТЫГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ХҮРЭЭНД ЗАСГИЙН ГАЗРААС БАТАЛСАН ЖУРАМ
4. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛТАЙ ХОЛБООТОЙ БУСАД ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ЛАВЛАГАА
5. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨР

ХАВСРАЛТ

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн хэрэгжилтийн зарим асуудал” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль, түүнийг хэрэгжүүлэх хүрээнд Засгийн газраас баталсан журам болон холбогдох бусад хууль тогтоомж, тэдгээрийн хэрэгжилттэй холбоотой судалгааны мэдээлэлд үндэслэн 1) түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг орон нутагт ашиглахад хүндрэл бэрхшээл үүсч буй эсэх, 2) хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь заалтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд Засгийн газраас баталсан “Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журам” нь орон нутагт бусад хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учруулж, хязгаарлалт үүсгэж буй эсэхийг тодорхойлох.

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮНГИЙН ТОЙМ

Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлогын баримт бичигт тусгагдсан зорилт, Засгийн газрын саналыг үндэслэн Улсын Их хурлаас 2014 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдөр “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай” хуулийг баталж тус хуулиар Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбоотой харилцааг зохицуулж байна. Эрх зүйн орчны хүрээгээр авч үзвэл уг асуудлыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Ашигт малтмалын тухай хууль, Газрын тухай, Газрын хэвлийн тухай, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, энэ хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжийн хүрээнд зохицуулж байна.

Үзэл баримтлалын хувьд уг хуулиар түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг аймаг, нийслэлийн Засаг даргад олгосон бөгөөд ингэснээр тусгай зөвшөөрөл олгох эрх мэдлийн төвлөрлийг сааруулах бодлого баримталсан. Ингэхдээ “Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг Засгийн газраас баталсан тусгай журмаар зохицуулж болно” хэмээн хуулийн 3.3-т заасан.

Сэдвийн хүрээнд уг хууль болон хуулийн 3.3 дахь заалтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд Засгийн газрын 2014 оны 222 дугаар тогтоолоор баталсан “Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журам” нь орон нутагт бусад хөрөнгө оруулалтын төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт үүсгэж, хүндрэл учруулж байгаа эсэхийг судлах зорилго тавьсан тул нөхцөл байдлыг олдсон мэдээллүүдийн хүрээнд дараах байдлаар тоймлон танилцуулж байна.

Нэг. Уг хуулиар орон нутагт эрх мэдлийг бодитоор шилжүүлж, түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох, тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайг зориулалтын дагуу ашиглуулах, зөрчил гаргасан тохиолдол уг зөрчлийг таслан зогсоох, байгаль орчин нөхөн сэргээлтэд хяналт тавих боломжийг бүрдүүлснээрээ давуу талтай байна. Мөн орон нутагт ажлын байр нэмэгдүүлэх, зам барилга, бүтээн байгуулалтын ажил гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдүүд дур мэдэн дуртай газраа ухаж сэндийлэн элс, хайрга олборлох явдлыг таслан зогсоох, орон нутгийн төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд тодорхой хувь нэмэр оруулах асуудлыг шийдвэрлэхийг зорьсон. Судалгаанаас үзэхэд, улсын дүнгээр 2016 оноос хойш орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлого жил бүр өссөн

дүнтэй байх ба 2016 онд 1,7 тэрбум төгрөг төвлөрүүлж байсан бол 2021 онд 5,4 тэрбум төгрөг төвлөрүүлж, жил тутам өссөн дүнтэй байна. (Хавсралт: Сангийн яамны мэдээлэл)

Хоёр. Засгийн газраас баталсан тусгай журам нь зөвхөн улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд онцгой ач холбогдолтой дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлыг саадгүй, шуурхай хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой бөгөөд журмын Дөрөвдүгээр бүлэгт “зарим төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлж байгаа эрх эзэмшигч нь ажил гүйцэтгэх гэрээний дагуу төслийн ерөнхий гүйцэтгэгчид ашиглалтын талбайг ашиглуулах (журмын 4.1)-аас бусад тохиолдолд ордыг зөвхөн журмын 1.3-т заасан авто зам, төмөр замын бүтээн байгуулалт буюу 1) төмөр замын суурь бүтэц барих, засварлах, 2) олон улс болон улсын чанартай, түүнчлэн Засгийн газрын зээл, бондын хөрөнгөөр, эсхүл ЗГ-аас баталгаа гарган хэрэгжүүлэх том бүтээн байгуулалт, тухайлбал авто зам, замын байгууламж барих, засварлахад ашиглана (журмын 4.2) хэмээн заасан.

Өнөөгийн байдлаар улсын чанартай зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах орон нутгийн мэдлийн түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах ажиллагааг Засгийн газраас **эрх олгох** журмаар (журмын 1.3-д заасан) шийдвэрлэж байгаа бөгөөд төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байгаа хуулийн этгээдэд зам тээвэр болон геологи, уул уурхайн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Засгийн газрын шийдвэрээр эрх олгож байна. Уг шийдвэрт тухайн төсөл хөтөлбөр хэрэгжиж дууссаны дараа ашигласан талбайг холбогдох стандарт, нормын дагуу нөхөн сэргээлт хийж орон нутгийн эрх бүхий байгууллагад хүлээлгэн өгөхийг төсөл хөтөлбөрийн ажлыг гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдэд тогтоолоор үүрэг болгодог бөгөөд ийнхүү ашигласан талбайг орон нутагт буцаан шилжүүлснээр тухайн төсөл, хөтөлбөртэй холбоотой Засгийн газраас олгосон түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах эрх дуусгавар болсонд тооцох журамтай. Гэвч төсөл хэрэгжүүлэгчээс хайгуулын болон ашиглалтын талбайд нөхөн сэргээлт явуулж орон нутагт хүлээлгэн өгөх ажиллагаа хэрхэн явагдаж байгаа, цаашид ордын ашиглалтыг орон нутагт хэрхэн зохион байгуулж байгаа талаарх мэдээлэл хомс байна. (Холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагуудаас тодруулах шаардлагатай).

Эрх зүйн орчны хүрээнд авч үзвэл, Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 11.2.5-д зааснаар аймаг, нийслэлийн Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэрт нь хамаарах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох эрхтэй. Гэвч Засгийн газраас баталсан журмын 1.4-т заасны дагуу улсын чанартай томоохон төсөл хэрэгжүүлэгч орон нутагт байгаа түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ордыг Засгийн газрын эрх олгох шийдвэрээр олгож байна. Төсөл хэрэгжиж дууссанаар орд ашиглах тусгай эрх дуусгавар болох бөгөөд төсөл хэрэгжүүлэгч нь дуусгавар болсон ашиглалтын талбайд нөхөн сэргээлт хийж орон нутгийн мэдэлд буцаан өгснөөр ордыг орон нутаг хяналтандаа авах боломжтой боловч практикт олон зөрчилтэй асуудал, хүндрэл бэрхшээл тулгарч байна гэж орон нутгийн удирдлага, ААН, иргэдээс гомдол санал гардаг тул Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, хууль болон журам хоорондын уялдаа холбоо, зөрчил хийдлийг арилгах асуудлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудын оролцоотойгоор судлан шийдвэрлэх нь зүйтэй болов уу.

Өөрөөр хэлбэл, Хууль тогтоомжоор орон нутгийн чанартай хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалтад тухайн нутаг дэвсгэрт байгаа түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах, хайх, олборлох эрхийг хязгаарласан заалт байхгүй боловч хууль хэрэгжүүлэх шатанд Засгийн газраас “эрх” олгох замаар энэхүү асуудлыг шийдвэрлэж байгаа нь “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай” хуулийн 11.2.5-д заасан нутгийн удирдах байгууллагын эрхийг шууд бусаар хязгаарлаж, улмаар эдгээр ордыг орон нутгийн түвшинд ашиглах дараа дараагийн ажиллагаанд хүндрэл учруулж байж болзошгүй хэмээн дүгнэж байна. Тухайлбал, захиалагчаас иоввлсэн албан бичигт энэ талаар длолсанаас гадна зарим аймгийн ИТХ-аас

ийнхүү ашиглаад орхисон элс, хайрга, хүрмэн чулууны орд эзэнгүйдэж сум орон нутгийн байгаль орчин ихээр сүйдэж байгаа талаар мэдээлсэн байна. Орон нутгийн төрийн захиргааны төв байгууллага, барилга үйлдвэр эрхлэгчид болон иргэдээс ч мөн тодорхой санал гомдол гарч байгаа учраас “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай” хуулийн хэрэгжилтэд хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хийх, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн явцад гарч буй гажуудал, үр нөлөөг мэргэжлийн байгууллагуудын хүрээнд судлан шинжилж, шаардлагатай гэж үзвэл хууль тогтоомжид нэмэлт өөрчлөлт оруулах боломжтой хэмээн үзэж байна.

Судалгааны явцад уг асуудлаар хийгдсэн хяналт шинжилгээ, үнэлгээний тайлан болон холбогдох бусад мэдээллийн хайлт хийж, холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагуудад хандсан боловч судалгаанд шаардагдах иж бүрэн мэдээлэл, дүгнэлтийг олж авч чадаагүй болно. Иймд холбогдох байгууллага, нэгжүүдээс авсан мэдээлэл, эрх зүйн орчны харьцуулалтад үндэслэн дараах асуудлуудыг онцгойлон танилцуулж байна.

- Холбогдох хууль, журмаар орон нутгийн чанартай хөрөнгө оруулалт бүтээн байгуулалтын ажилд шаардлагатай түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай зөвшөөрлийг олгох, цуцлахтай холбоотой асуудлыг тус журмын¹⁶¹ 1 дүгээр зүйлийн 1.3, 1.4 дэх хэсэгт зааснаас бусад зорилгоор ашиглахтай холбоотой харилцааг эрх зүйн орчны хүрээнд хориглоогүй боловч тодорхой зохицуулаагүй байна.
- Орон нутгийн чанартай хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалтын бусад ажилд шаардлагатай түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай зөвшөөрлийг олгохтой холбоотой аймаг, нийслэлийн Засаг даргын хуулиар олгосон эрх хүчин төгөлдөр хэвээр байна.
- Засгийн газраас баталсан журамд түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг ашигласны төлбөр тооцох, төлөхтэй холбоотой харилцааг тодорхой зохицуулсан.¹⁶² Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах эрх авсан хуулийн этгээд нь холбогдох хууль, журмын дагуу ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс чөлөөлөгдөхгүй.
- Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль болон Засгийн газрын тусгай журмын нийцэл, уялдаа холбоог хянах, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт шинжилгээ үнэлгээ хийж, зөрчлийг шийдвэрлэх арга хэмжээ авах.

Жич: Одоогоор Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хяналт шинжилгээ, үнэлгээний газраас зөвхөн Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 3.3 “Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг Засгийн газраас баталсан тусгай журмаар зохицуулж болно” хэмээх заалтыг 100% хэрэгжсэн хэмээн үзэж хяналтаас хассан байдалтай байна. Засгийн газрын түвшинд хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хийсэн тухай тайлан, мэдээлэл олдоогүй болно.

Түлхүүр үг: Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал, Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль, Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн журам

Key Words: Common minerals, Legislation of common minerals, Amendment of common minerals law, Government rules of common minerals law

¹⁶¹ Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журам

¹⁶² Ibid Тав.Төлбөр тооцох. төлөх

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ**1. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ҮЗЭЛ
БАРИМТЛАЛЫН ТАЛААР**

Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага: УИХ 2010 оны 6 дугаар сарын 17-ны өдөр Ашигт малтмал тусгай зөвшөөрөл шинээр олгохыг хориглох тухай хуулийг баталж 2010 оноос хойш 3 жилийн хугацаанд ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгогдоогүй байна.

Хуулиар тусгай зөвшөөрөл олгохыг хориглосноор хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн тоо буурч, ашиглалтын тусгал зөвшөөрлийн тоо өссөн нь зарим талдаа сайн боловч зам, барилга, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажил эрчимжиж буй үед тэдгээрийн бүтээн байгуулалтад шаардлагатай элс, хайрга зэрэг түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын ажил зогсонги байдалд орсон нь сөрөг үр дагавартай байсан байна. Барилга бүтээн байгуулалтад шаардлагатай түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын олборлолт Улаанбаатар хотын ойролцоо Туул голын дагуу төвлөрч байсан нь хотын хүн амын унд, ахуйн хэрэгцээний усан хангамж болон Туул голын экологийн орчинд тодорхой хэмжээний сөрөг нөлөө үзүүлж байсан хэмээн үзэж байжээ. Иймд түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэн нөөцийг тогтоон ашиглалтад оруулж Засгийн газрын үйл ажиллагааны 2012-2016 оны мөрийн хөтөлбөрт тусгагдсан дэд бүтцийн болон бүтээн байгуулалтын арга хэмжээнүүдэд шаардлагатай түүхий эдээр хангах шаардлага үүссэн байна.

Нийгэм, эдийн засгийн ач холбогдол

Нийгмийн үр дагавар:

- Улаанбаатар хотын ойр орчим, Туул голын хөндий дагасан элс, хайрганы тусгай зөвшөөрөлд зохицуулалт хийх;
- Зам барилга бүтээн байгуулалтын ажил гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдүүд дур мэдэн дуртай газраа ухаж сэндийчэн элс, хайрга олборлох үйл ажиллагаа зогсоох;
- Орон нутагт ажлын байр нэмэгдэх;
- Аймаг, нийслэлийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал, Засаг даргад газар нутгийнхаа хаана нь түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгох боломжийг бүрдүүлэх;
- Орон нутгийн зүгээс ашигт малтмалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулахад дэмждэг болох.

Эдийн засгийн үр дагавар:

- Засгийн газрын үйл ажиллагааны 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан зам, барилгын бүтээн байгуулалтын зорилгууд хэрэгжих;
- Орон нутгийн төсвийн орлого нэмэгдэх;
- Ажлын байр нэмэгдэж, ард иргэдийн амьдралын чанар дээшилнэ.

2. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Монгол Улсын Их хурлаас 2014 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдөр “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай” хуулийг баталжээ. Энэ хууль нь 10 бүлэг 44 зүйлтэй байна.

Тус хуулиар түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг зохицуулна. Хуульд тодорхойлсноор “түгээмэл тархацтай ашигт малтмал” гэдэгт зам, барилгын материалын зориулалтаар ашиглах боломжтой, элбэг тархалт бүхий элс, хайрга,

тоосгоны шавар, хүрмэн, боржин, дайрганы зориулалттай барилгын чулууны хуримтлалыг хамааруулсан байна.

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулж байгаа, Монгол Улсад бүртгэлтэй хуулийн этгээдэд олгоно. Ингэхдээ нэг тусгай зөвшөөрлийг зөвхөн нэг хуулийн этгээдийн нэр дээр олгохоор тус хуульд заасан. Өөрөөр хэлбэл, тусгай зөвшөөрөл авахыг хүссэн хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааны чиглэлд хязгаарлалт тогтоогоогүй бөгөөд харин нэг тусгай зөвшөөрлийг хоёр болон түүнээс дээш хуулийн этгээд хамтран эзэмшихийг хязгаарласан байна.

Орон нутагт эрх мэдлийг бодитоор тусгаж өгсөн нь хуулийн гол онцлог болсон байна. Тухайлбал, хуульд аймаг нийслэлийн Засаг дарга түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох, тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон талбайг зориулалтаар ашиглуулах, зөрчил гаргасан тохиолдолд уг зөрчлийг таслан зогсоох, байгаль орчин нөхөн сэргээлтэд хяналт тавих зэрэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ. Аймаг нийслэл нь түгээмэл тархацтай хайгуулын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдөл хүлээн авагч ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон тусгай хэрэгцээ нөөцөд авсан, түүнчлэн хайгуулын тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон, түрүүлж ирсэн өргөдөлд дурдсан хайгуулын талбайтай давхцаж байгаа эсэхийг тогтоолгох өргөдлийг холбогдох материалын хамт төрийн захиргааны байгууллагад цахим хэлбэрээр хүргүүлнэ. Төрийн захиргааны байгууллага аймаг нийслэлийн засаг даргын хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 өдөрт багтаан хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох боломжтой эсхүл боломжгүй талаар мэдэгдэнэ. Ингэхдээ хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг 3 жилийн хугацаагаар олгож 2 жилийн хугацаатайгаар нэг удаа сунгах ба нийтдээ 5 жил байна. Харин ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг 15 жилийн хугацаатайгаар олгож нөөцийн хэмжээнээс хамаарч арав, арван жилээр нийтдээ 35 жилээр сунгана гэж заасан байна.

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл авахад тавих шаардлагын талаар

Хуульд зааснаар нэг тусгай зөвшөөрлөөр олгох түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын талбайн хэмжээ 25 гектараас багагүй, 400 гектараас ихгүй байна.

Өргөдөлд дурдсан хайгуулын талбай нь дараах шаардлагыг хангасан байна:

- Дөрвөн өнцөгт хэлбэртэй байх бөгөөд түүний хил нь уртраг, өргөргийн дагуух чиглэлтэй давхацсан шулуун шугамаар хүрээлэгдсэн;
- Тусгай хэрэгцээний газар, ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглосон газар, нөөцөд авсан талбайтай ямар нэг байдлаар давхцаагүй;
- Хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр олгогдсон болон түрүүлж өгсөн тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдөлд дурдсан талбайтай ямар нэг байдлаар давхцаагүй.

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийг аймаг, нийслэлийн Засаг даргын баталсан маягтын дагуу аймаг, нийслэлийн Засаг даргад гаргах бөгөөд өргөдөлд хуульд заасан баримт бичгийг хавсаргана.

Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга энэ хуульд заасны дагуу Төрийн захиргааны байгууллагаас ирүүлсэн мэдэгдлийг хүлээн авмагц тухайн талбай байрших сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын болон аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн саналыг авч ажлын 10 өдрийн дотор түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг олгох, эсэх асуудлыг шийдвэрлэнэ.

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл авахад тавих шаардлага:

Хуульд зааснаар түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд зөвхөн тухайн тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүсч өргөдөл гаргах эрхтэй байна.

Уурхайн талбай нь дараах шаардлагыг хангасан байна:

- Тал бүр тийш 500 метрээс багагүй урттай, уртраг, өргөргийн дагуух чиглэлтэй давхцсан шулуун шугамаар хүрээлэгдсэн тэгш олон өнцөгт хэлбэртэй;
- Тусгай хэрэгцээ, нөөцөд авсан, ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглосон, түүнчлэн хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлөөр нэгэнт олгогдсон талбайтай давхцаагүй;
- Давс болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ордын тухайд талбайн хэмжээ нь тал бүр тийш 100 метрээс багагүй урттай.¹⁶³

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласны төлбөр

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласны тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь олборлож, худалдсан эсвэл худалдахаар ачуулсан болон ашигласан бүх төрлийн түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний борлуулалтын үнэлгээнээс тооцож нөөц ашигласны төлбөрийг орон нутгийн төсөвт төлнө. Энэ нь борлуулалтын үнэлгээний 2.4 хувьтай тэнцүү байна. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийг баталсан маягтын дагуу аймаг, нийслэлийн Засаг даргад гаргах бөгөөд түүнд хуульд заасан баримт бичгийг хавсаргана.

Өргөдөл гаргасан этгээд нь хуульд заасны дагуу ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн эхний жилийн төлбөрийг төлснөөс хойш ажлын 5 өдөрт багтаан аймаг, нийслэлийн Засаг дарга ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийг 15 жилийн хугацаагаар олгохоор заажээ. Тусгай зөвшөөрлийг бусдад шилжүүлэх талаар хуульд тусгайлан зохицуулаагүй байна.

**3. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 3.3 ДАХЬ
ЗААЛТЫГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ХҮРЭЭНД ЗАСГИЙН ГАЗРААС БАТАЛСАН ЖУРАМ**

Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журам

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн журмыг 2014 оны 222 дугаар тогтоолоор засгийн газар баталсан байна.

Уг журмын зорилго нь улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд онцгой ач холбогдолтой дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлыг саадгүй, шуурхай хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэсэн байна. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 3.3-т заасан Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбоотой харилцааг энэхүү журмаар зохицуулна.

Зарим төсөл, хөтөлбөр гэдэгт дараах төсөл, хөтөлбөрүүдийг хамааруулна:

- Улсын эдийн засаг, нийгэмд онцгой ач холбогдолтой төмөр замын суурь бүтэц барих, засварлах;
- Олон улс болон улсын чанартай, түүнчлэн Засгийн газрын зээл, бондын хөрөнгөөр, эсхүл Засгийн газраас баталгаа гарган хэрэгжүүлэх том бүтээн байгуулалтын

¹⁶³ <https://legalinfo.mn/mn/detail/9750>
<https://advocate.mn/news/73/single/122>

төслийн авто зам, замын байгууламж барих, засварлах зэрэг төсөл хөтөлбөрүүд багтдаг.

Дээрх түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн журамд ЗГ-ын 2015 оны 11-р сарын 09-ний өдрийн 440-р тогтоолоор нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна.

Энэ нь Засгийн газрын 2014 оны 222 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан "Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журам"-ын 1.3.2 дахь заалтын "авто зам, замын байгууламж" гэсний өмнө, түүнчлэн "Засгийн газрын зээл, бондын хөрөнгөөр, эсхүл Засгийн газраас баталгаа гарган хэрэгжүүлэх том бүтээн байгуулалтын төслийн" гэж нэмэх тухай өөрчлөлт оруулсан байна.

Мөн зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах эрхийг Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу байгуулагдан үйл ажиллагаа явуулж байгаа, Монгол Улсад бүртгэлтэй төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч хуулийн этгээдэд зам, тээврийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Засгийн газраас олгоно хэмээн заасан байдаг.

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайд тавигдах шаардлага:

- Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл нь хүчинтэй байгаа болон эсхүл уг зориулалтаар тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийг эхэлж гаргасан этгээдийн талбайтай давхцаагүй байх;
- Газрын тухай хуулийн 16.1.1, 16.1.3, 16.1.4-т зааснаас бусад улсын тусгай хэрэгцээний газар, ердийн ба стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын орд хайх, ашиглах тусгай зөвшөөрөл олгосон газар, нөөцөд авсан талбайтай давхцсан байж болно. Энэ тохиолдолд тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчтэй зөвшилцсөн байх;
- Талбайн хэмжээ 1 гектараас багагүй, 5 гектараас ихгүй байх;
- Тухайн бүсэд шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын төрөл, хэмжээ төслийн техник эдийн засгийн үндэслэлд нийцсэн, ашиглалтын талбайн тоо, талбай хоорондын зай байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх.

Эрх эзэмшигчийн эрх, үүрэг

Уг журмын 4.2-т ашиглалтын талбайгаас олборлосон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг зөвхөн авто зам, төмөр замын бүтээн байгуулалтад ашиглана хэмээн заасан байдаг. Мөн ашиглалтын болон нөхөн сэргээлтийн ажлын тайланг нутгийн захиргааны байгууллага, геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад тухайн жилийн 12 дугаар сарын 01-ний дотор ирүүлнэ гэсэн заалтуудыг оруулсан нь түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг ашиглах эрх эзэмшигчийг хариуцлагажуулсан голлох заалтууд болсон байна.

Төлбөр тооцох, төлөх

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашигласан хэмжээг ажлын гүйцэтгэлд үндэслэн тогтооно. Нутгийн захиргааны байгууллага болон эрх эзэмшигч хамтран сар бүр гүйцэтгэлийг баталгаажуулна. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласны төлбөр тооцох борлуулалтын үнэлгээ нь түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын төрлөөс хамаарч нэг шоо метр нь 5000 төгрөгөөс хэтрэхгүй байна. Талбай ашиглагч нь түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласны төлбөрийг дараа сарын 25-ны дотор орон нутгийн төсөвт төлнө.

4. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛТАЙ ХОЛБООТОЙ БУСАД ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ЛАВЛАГАА

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Ашигт малтмалын тухай, Газрын тухай, Газрын хэвлийн тухай, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

Д/д	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалтай холбоотой хууль	Хуулийн зүйл, заалт
1	Монгол Улсын Үндсэн хууль	Зургадугаар зүйл. 6.2 Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно.
2	Ашигт малтмалын тухай хууль	3 дугаар зүйл. Хуулийн үйлчлэх хүрээ 3.3.Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг тусгай хуулиар зохицуулна. 6 дугаар зүйл. Ашигт малтмалын ордын ангилал 6.3.Барилгын материалын зориулалтаар ашиглах боломжтой, элбэг тархалт бүхий хурдас, чулуулгийн хуримтлалыг түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ордод хамааруулна. 11 дүгээр зүйл. Төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг 11.1.13. тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалт зохион явуулах, бичил уурхайн болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын зориулалтаар талбай олгох дүгнэлт гаргах; 24 дүгээр зүйл. Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл авахад тавигдах шаардлага 24.4.3.давс болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ордын тухайд талбайн хэмжээ нь тал бүр тийш 100 метрээс багагүй урттай.
3	Газрын тухай хууль	ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ 50 дугаар зүйл. Газрыг үр ашигтай, зохистой ашиглах, хамгаалах нийтлэг шаардлага 50.1.3.газар, түүний баялаг, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглахдаа байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх;
4	Газрын хэвлийн тухай хууль	16 дугаар зүйл. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын жагсаалт <i>/Энэ зүйлийг 1994 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/</i> 17 дугаар зүйл. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ордыг ашиглахад зориулан уурхайн эдэлбэр олгох нөхцөл <i>/Энэ зүйлийг 1994 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/</i>
5	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль	ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ 30.11.Ой, амьтан, ус, ашигт малтмал зэрэг байгалийн баялаг хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх асуудлыг хуулиар болон төрийн захиргааны төв байгууллагаас олгосон эрхийн дагуу эрхлэн зохицуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагыг мэргэжлийн байгууллага гэнэ.

Эх сурвалж: УИХ-ын Тамгын газрын Хяналт шалгалт, үнэлгээний газар

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ, УЛСЫН ИХ ХУРАЛ, УИХ-ЫН БАЙНГЫН ХОРООНЬ ТОГТООЛЫН ХЭРЭГЖИЛТ (2016 оны жилийн эцсийн тайлан)

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль 2014 оноос хэрэгжиж эхэлсэн ба Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хяналт шинжилгээ, үнэлгээний газраас гаргасан 2014 онь үнэлгээгээр Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 3.3-т заасан Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг Засгийн газраас баталсан тусгай журмаар зохицуулах заалтыг 100% хэмээн үзэн хяналтаас хасах санал гаргасан байна.

Шийдвэрийн нэр, огноо, дугаар, заалт	Хэрэгжилтийн явц	Үнэлгээ, хяналтаас хасах санал
Нэг. Монгол Улсын хууль		
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай 2014-01-09 № 01 3.2 эмчилгээний зориулалтаар шавар, элсийг ашиглахтай холбогдсон харилцааг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас баталсан журмаар зохицуулна.	Энэхүү харилцааг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас баталсан журмаар зохицуулах тул хяналтаас хасуулах саналтай байна.	Үнэлгээгүй ажил
3.3 Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг Засгийн газраас баталсан тусгай журмаар зохицуулж болно.	Гацууртын ордын төрийн эзэмшлийн 34 хувийг АМНАТ тусгай төлбөрийн хувийн 3 хувиар орлуулахаар Засгийн газрын тогтоолын төслийг боловсруулж, Засгийн газрын хуралдаанд хэлэлцүүлэхээр бэлтгэсэн.	10%

Эх сурвалж: УИХ-ын Тамгын газрын Хяналт шалгалт, үнэлгээний газар

ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, ТОГТООЛ ШИЙДВЭРИЙН ХЭРЭГЖИЛТ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ (2017 оны жилийн эцэс)

Шийдвэрийн нэр, огноо, дугаар, заалт	Хэрэгжилтийн явц	Үнэлгээ
ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ 2014-01-09 №: 2014_01 3.3 Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг Засгийн газраас баталсан тусгай журмаар зохицуулж болно.	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам Монгол Улсын Засгийн газрын 2014 оны 7 дугаар сарын 09-ний өдөр 222 дугаар тогтоолоор Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журмыг хавсралт ёсоор баталсан.	100% Хяналтаас хасах саналтай

ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, ТОГТООЛ ШИЙДВЭРИЙН ХЭРЭГЖИЛТ МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ (2017 оны хагас жилийн байдлаар)

Шийдвэрийн нэр, огноо, дугаар, заалт	Хэрэгжилтийн явц	Хувь
ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ 2014-01-09 3.3 Улсын Их Хурал, Засгийн газрын шийдвэрээр авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглахтай холбогдсон харилцааг Засгийн газраас баталсан тусгай журмаар зохицуулж болно.	Монгол Улсын Засгийн газрын 2014 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдрийн 222 дугаар тогтоолоор Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журмыг баталсан.	100%

ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛ ХАЙХ, АШИГЛАХ ТӨСӨЛ ХӨТӨЛБӨР ДУУСГАВАР БОЛОХ

Монгол Улсын Засгийн газрын хуралдаанаар Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь хэсэгт заасан зарим төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ төсөл хөтөлбөрийн ажилд шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг баталдаг.¹⁶⁴

Батлагдсан солбицол бүхий тайлбайд төсөл хөтөлбөрийн ажлыг гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдэд түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах эрх олгохыг тухайн аймаг, нийслэлийн Засаг даргад, төсөл хөтөлбөрийн ажил гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдэд холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд зохих дэмжлэг үзүүлж ажиллахыг холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагуудад тус тус даалгадаг байна.

Харин эрх олгох тухай Монгол Улсын Засгийн газраас баталсан тогтоолд тухайн төсөл хөтөлбөр хэрэгжиж дууссаны дараа түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласан талбайг холбогдох стандарт, нормын дагуу нөхөн сэргээж тухайн орон нутгийн эрх бүхий байгууллагад зохих ёсоор хүлээлгэн өгөх үүргийг төсөл хөтөлбөрийн ажлыг гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдэд үүрэгжүүлэн өгдөг байна. Үүгээр тухайн төсөл хөтөлбөртэй холбоотой Монгол Улсын Засгийн газраас олгосон түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах эрх дуусгавар болж байна гэж үзэж болно.¹⁶⁵

5. ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН НӨӨЦ АШИГЛАСНЫ ТӨЛБӨР

Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1-д түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь олборлож худалдсан, эсхүл худалдахаар ачуулсан болон ашигласан бүх төрлийн түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний борлуулалтын үнэлгээнээс тооцож түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг орон нутгийн төсөвт төлнө гэж заасан байдаг.

Түүнчлэн төсвийн тухай хуулийн 59 дүгээр зүйлийн 59.1-д заасны дагуу Орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сангийн эх үүсвэрт түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр хамаардаггүй болно.

Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувийг тооцох, төлбөр ногдуулах, тайлагнах, төлөх журмыг Ашигт малтмалын тухай хуулийн¹⁶⁶ хүрээнд Монгол Улсын Сангийн сайдын 2016 оны 01 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 17 дугаартай Аргачлал батлах тухай тушаалын дагуу Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь АМНАТ-ийн орлогыг аймаг, нийслэлийн ОНХС-д шилжүүлэхдээ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн дагуу ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс Тогтворжуулалтын санд холбогдох орлогыг шилжүүлсний дараа үлдсэн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос Мега төслүүдээс төвлөрсөн орлогыг хассан зөрүүний 30 хувийг холбогдох аймаг, нийслэлийн Орон нутгийг хөгжүүлэх санд хуваарилнагэж заасан.¹⁶⁷

Орон нутгийг хөгжүүлэх сан нь нутгийн иргэдийн оролцоотойгоор тухайн аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтийг шийдвэрлэх арга хэрэгсэл бөгөөд 2013 оноос хэрэгжиж эхэлсэн Төсвийн тухай хуульд тусгалаа олсон. Тухайн орон нутгийн иргэд нь өөрсдөө тус сангийн хөрөнгөөр хэрэгжих хөрөнгө оруулалтын төсөл, хөтөлбөрүүдийн

¹⁶⁴ “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай” тогтоолын хавсралт: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231083764351>

¹⁶⁵ Жишээ болгон: Монгол Улсын Засгийн газрын 2021 оны 9 дүгээр сарын 08-ны өдрийн “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай” 281 дугаартай Тогтоолыг үзэж болно.

¹⁶⁶ Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.6 дахь хэсэг <https://legalinfo.mn/mn/detail/63>

¹⁶⁷ Монгол Улсын Сангийн сайдын 2016 оны 01 дүгээр сарын 14-ний өдрийн Аргачлал батлах тухай 17 тоот тушаал <https://legalinfo.mn/mn/detail/11911>

санаачлан шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох боломжийг олгосон шийдэл бөгөөд зорилго нь орон нутгийн хөгжлийг дэмжих, бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах, иргэд тогтвор суурьшилтай амьдрах орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэгддэг.¹⁶⁸

Хүснэгт. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн нийт дүн /сая төг/

Үзүүлэлт	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Архангай	24.5	34.0	31.2	57.7	58.2	112.9
Баян-Өлгий	19.2	31.3	21.5	26.2	14.7	38.6
Баянхонгор	9.5	8.5	12.0	25.4	40.3	36.5
Булган	69.4	74.4	70.7	91.8	41.8	121.3
Говь-Алтай	120.1	14.9	15.3	24.0	19.3	89.6
Дорноговь	149.5	124.7	689.6	276.9	1,549.2	1,109.7
Дорнод	139.1	153.7	100.2	53.2	10.6	12.9
Дундговь	30.6	22.8	55.2	32.1	20.5	6.9
Завхан	10.2	9.5	43.4	29.1	27.7	12.9
Өвөрхангай	19.5	34.2	63.5	62.6	63.9	43.8
Өмнөговь	452.0	1,271.6	1,947.9	2,001.2	1,239.5	2,572.2
Сүхбаатар	43.7	49.7	7.2	55.3	30.0	10.4
Сэлэнгэ	181.5	81.9	114.6	74.6	319.6	286.7
Төв	185.6	108.4	91.1	168.1	173.5	221.6
Увс	42.1	38.0	36.1	67.8	82.7	70.5
Ховд	56.0	74.3	41.0	57.2	44.8	50.4
Хөвсгөл	29.7	27.1	26.5	36.6	52.4	49.0
Хэнтий	35.8	37.8	37.8	86.0	89.3	67.9
Дархан-Уул	14.0	38.8	34.2	109.1	74.5	104.3
Улаанбаатар	105.7	141.4	107.1	260.7	210.6	313.0
Орхон	19.0	31.6	19.8	32.6	44.1	40.8
Говьсүмбэр	1.5	1.5	64.4	20.7	15.1	27.9
Нийт	1,758.4	2,410.3	3,360.4	3,648.7	4,222.3	5,401.1

Эх сурвалж Монгол Улсын сангийн яам

Түгээмэл тархацтай ашигт малтын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1 дэх хэсэгт Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь олборлож худалдсан, эсхүл худалдахаар ачуулсан болон ашигласан бүх төрлийн түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний борлуулалтын үнэлгээнээс тооцож түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг орон нутгийн төсөвт төлнө гэж заасан байдаг.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁶⁸ Орон нутгийн хөгжлийн сан <https://tusuv-oronnutag.mof.gov.mn/?p=117>

Хэнтий аймгийн хэмжээнд Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласны төлбөрийг 2016 онд 35.8 сая төгрөг, 2017 онд 37.8 сая төгрөг, 2018 онд 37.8 сая төгрөг, 2019 онд 86.0 сая төгрөг, 2020 онд 89.3 сая төгрөг, 2021 онд 67.9 сая төгрөгийг тус тус орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн байна. Хэнтий аймаг нь 2021 онд түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн үзүүлэлтээрээ нийслэл Улаанбаатар хот, 21 аймгийн хэмжээнд 10 дугаарт эрэмбэлэгдэж байна. Зарим аймгуудын хувьд жишээлбэл, Өмнөговь аймаг 2021 онд 2,572.2 сая төгрөгийг төсөвт төвлөрүүлсэнтэй харьцуулахад бага хэдий ч зарим аймаг тухайлбал, Дундговь аймаг 2021 онд 6.9 сая төгрөгийг орон нутгийн санд төвлөрүүлснээс их байна.

ХАВСРАЛТ

"ПАРЛАМЕНТ" СУДАЛГААНЫ ЭМХЭТГЭЛ

БОТЬ-41

Хүснэгт 1. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн нийт дүн

Сангийн яамны 2022 оны 02 дугаар сарын 10 өдрийн 4-2/62.2 албан тоот бичгийн хавсралт

Хүснэгт 1. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлсэн нийт дүн

ҮЗҮҮЛЭЛТ	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Архангай	24.5	34.0	31.2	57.7	58.2	112.9
Баян-Өлгий	19.2	31.3	21.5	26.2	14.7	38.6
Баянхонгор	9.5	8.5	12.0	25.4	40.3	36.5
Булган	69.4	74.4	70.7	91.8	41.8	121.3
Говь-Алтай	120.1	14.9	15.3	24.0	19.3	89.6
Дорноговь	149.5	124.7	689.6	276.9	1,549.2	1,109.7
Дорнод	139.1	153.7	100.2	53.2	10.6	12.9
Дундговь	30.6	22.8	55.2	32.1	20.5	6.9
Завхан	10.2	9.5	43.4	29.1	27.7	12.9
Өвөрхангай	19.5	34.2	63.5	62.6	63.9	43.8
Өмнөговь	452.0	1,271.6	1,947.9	2,001.2	1,239.5	2,572.2
Сүхбаатар	43.7	49.7	7.2	55.3	30.0	10.4
Сэлэнгэ	181.5	81.9	114.6	74.6	319.6	286.7
Төв	185.6	108.4	91.1	168.1	173.5	221.6
Увс	42.1	38.0	36.1	67.8	82.7	70.5
Ховд	56.0	74.3	41.0	57.2	44.8	50.4
Хөвсгөл	29.7	27.1	26.5	36.6	52.4	49.0
Хэнтий	35.8	37.8	37.8	86.0	89.3	67.9
Дархан-Уул	14.0	38.8	34.2	109.1	74.5	104.3
Улаанбаатар	105.7	141.4	107.1	260.7	210.6	313.0
Орхон	19.0	31.6	19.8	32.6	44.1	40.8
Говьсүмбэр	1.5	1.5	64.4	20.7	15.1	27.9
НИЙТ	1,758.4	2,410.3	3,630.4	3,648.7	4,222.3	5,401.1

Хүснэгт 2. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын төрөлд хамаарах эзрэнүүдийн жагсаалт

Гэрээ	Он	Эрдэсийн Төрөл	Гэрээний Төрөл
Хөвсгөл аймаг болон Далай гоулд ХХК-ийн хооронд байгуулсан хамтран ажиллах гэрээ	2017	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Орон нутагтай хамтран ажиллах гэрээ
Төв аймгийн Лүн сум болон Авдархайрхан ТӨҮГ-ийн хооронд байгуулсан хамтран ажиллах гэрээ	2017	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Орон нутагтай хамтран ажиллах гэрээ
Орхон аймаг болон Чингэл бөөнцагаан ХХК-ийн хооронд байгуулсан газар ашиглах гэрээ	2015	Барилгын Материал Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Газар ашиглах тухай гэрээ
БОАЖЯ, АМГТГ, МХЕГ, Сэлэнгэ аймаг болон Даланбулаг трейд ХХК-ийн хооронд байгуулсан нөхөн сэргээх үйл ажиллагааны гэрээ	2017	Барилгын Материал Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийн дагуу хийгдэх гэрээ
Орхон аймаг болон Эрдэнэт үйлдвэр ХХК-ийн хооронд байгуулсан газар ашиглах гэрээ	2010	Барилгын Материал Шавар Зэс Молибден Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Газар ашиглах тухай гэрээ

127

Төв аймгийн Баянцагаан сум болон Э-транс ХХК-ийн хооронд байгуулсан газар ашиглах гэрээ	2016	Барилгын Материал Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Газар ашиглах тухай гэрээ
Дорноговь аймгийн Улаанбадрах сум болон Эрэл ХХК-ийн хооронд байгуулсан газар ашиглах гэрээ	2016	Барилгын Материал Алт Гөлтгөнө Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал Битум	Газар ашиглах тухай гэрээ
Хөвсгөл аймаг болон Хөвсгөл геологи ХК-ийн хооронд байгуулсан хамтран ажиллах гэрээ	2017	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Орон нутагтай хамтран ажиллах гэрээ
Өвөрхангай аймаг Ундарга капитал ХХК	2019	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Аймгийн засаг даргын 2019 оны 5 дугаар сарын 21-ний өдрийн А/340 дугаар захирамж
Өвөрхангай аймаг Эрдэнэтүшиг ХХК	2019	Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал	Аймгийн Засаг даргын 2019 оны 5 дугаар сарын 21-ний өдрийн А/340 дугаар захирамж

Эх сурвалж: Эрдэс баялагийн гэрээний мэдээллийн сан-<https://www.iltodqeree.mn/resource/111>

***

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

- Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн хувийн хэрэг (Архив 2014)
- Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail/9750>
- Авто зам, төмөр замын салбарт хэрэгжүүлэх зарим төсөл, хөтөлбөрт шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг хайх, ашиглах тусгай журам
- Эрдэс баялагийн гэрээний мэдээллийн сан
- “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай” тогтоолын хавсралт: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231083764351>
- Монгол Улсын Засгийн газрын 2021 оны 9 дүгээр сарын 08-ны өдрийн “Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал хайх, ашиглах талбайн солбицлыг батлах тухай” 281 дугаартай Тогтоол
- Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.6 дахь хэсэг <https://legalinfo.mn/mn/detail/63>
- Монгол Улсын Сангийн сайдын 2016 оны 01 дүгээр сарын 14-ний өдрийн Аргачлал батлах тухай 17 тоот тушаал <https://legalinfo.mn/mn/detail/11911>
- Орон нутгийн хөгжлийн сан <https://tusuv-oronnutag.mof.gov.mn/?p=117>